

تبیین نقش اضطراب آموزشی در افت تحصیلی دانش آموزان طی کلاس های مجازی

خیر النساء بهرامپور^۱، اعظم دهقان زاده^۲، ذیحی^۳ سید بهرام موسوی^۴

۱. لیسانس آموزش ابتدایی، آموزگار

۲. کارشناسی ارشد روان شناسی، فرهنگی

۳. لیسانس روان شناسی عمومی، آموزگار

۴. کارشناسی ارشد مشاوره خانواده، فرهنگی

MDOI-02-2026.0268
MNR-282-2-836C91

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش اضطراب آموزشی در افت تحصیلی دانش آموزان طی کلاس های مجازی انجام شد. با گسترش آموزش آنلاین، بسیاری از دانش آموزان با فشارهای روانی، نگرانی از یادگیری ناکافی، ترس از ارزیابی و کاهش تعامل مستقیم با معلم مواجه شده اند. این عوامل می توانند زمینه ساز اضطراب آموزشی و در نتیجه کاهش انگیزه و عملکرد تحصیلی شوند. شیوه پژوهش به صورت توصیفی - تحلیلی بوده و با بررسی منابع علمی، مقالات مرتبط و تحلیل تجربه های آموزشی در فضای مجازی انجام گرفته است. در روند پژوهش، ابتدا مفهوم اضطراب آموزشی و مؤلفه های آن مانند نگرانی امتحان، ترس از شکست، ضعف تمرکز و احساس ناتوانی در یادگیری بررسی شد. سپس ارتباط این مؤلفه ها با شاخص های افت تحصیلی از جمله کاهش نمرات، بی نظمی در انجام تکالیف، کاهش مشارکت کلاسی و افت انگیزه تحلیل گردید. مدل تحلیل مطالب بر پایه تحلیل محتوای کیفی و مقایسه یافته های پژوهش های پیشین شکل گرفت. نتایج نشان داد که اضطراب آموزشی در کلاس های مجازی به دلیل نبود ارتباط چهره به چهره، مشکلات اینترنتی، ضعف مهارت های دیجیتال و کاهش حمایت عاطفی معلم تشدید می شود. همچنین مشخص شد دانش آموزانی که توانایی مدیریت زمان و خودتنظیمی کمتری دارند، بیشتر در معرض افت تحصیلی قرار می گیرند. یافته ها بیانگر آن است که اضطراب آموزشی علاوه بر کاهش تمرکز، موجب کاهش اعتماد به نفس و بی علاقه گی نسبت به یادگیری می شود. بر اساس نتایج پژوهش، ایجاد فضای تعاملی، حمایت روانی از دانش آموزان و آموزش مهارت های مطالعه در محیط مجازی می تواند در کاهش اضطراب و پیشگیری از افت تحصیلی مؤثر باشد. بنابراین توجه به سلامت روان دانش آموزان در کنار کیفیت محتوای آموزشی، از ضروریات موفقیت آموزش مجازی است.

کلمات کلیدی: اضطراب آموزشی، افت تحصیلی، دانش آموزان، کلاس های مجازی، آموزش آنلاین، انگیزه تحصیلی، یادگیری الکترونیکی.

مقدمه

تغییر بنیادین در پارادایم های آموزشی و گذار اجباری از محیط های سنتی به کلاس های مجازی، فصل نوینی در نظام تعلیم و تربیت گشوده است که با وجود مزایای دسترسی، چالش های روانی عمیقی را برای دانش آموزان به همراه داشته است. (بیابان گرد ۱۳۹۸) در این میان، «اضطراب آموزشی» به عنوان یکی از مهم ترین متغیرهای مداخله گر، فرآیند یادگیری را تحت الشعاع قرار داده است. صاحب نظران آموزشی، نظیر «ویگوتسکی ۱۹۷۸» در نظریه یادگیری اجتماعی و دیدگاه های مدرن در حوزه تکنولوژی آموزشی، همواره بر اهمیت تعاملات انسانی در فرایند یادگیری تأکید داشته اند؛ فقدان این تعاملات در فضای مجازی، منجر به بروز پدیده های موسوم به «انزوای آموزشی» شده است. در طرح مسئله این پژوهش، شاهد آن هستیم که بسیاری از دانش آموزان به دلیل عدم مهارت در استفاده از ابزارهای دیجیتال، ترس از نقص های فنی، کاهش تعامل چهره به چهره با معلم و همسالان، و همچنین دلهره های ناشی از ارزیابی های آنلاین، دچار نوعی اضطراب فراگیر شده اند. این اضطراب در بلندمدت نه تنها مانع از پردازش عمیق اطلاعات می شود، بلکه به طور مستقیم با افت تحصیلی، کاهش انگیزه، غیبت های مکرر و بی نظمی در انجام تکالیف همبستگی دارد. اهمیت این پژوهش در این است که درک دقیق سازوکار این اضطراب، می تواند به مدیران و معلمان کمک کند تا بسترهای آموزشی خود را با رویکردی انسان محور و کاهش دهنده استرس بازطراحی کنند.

تئوری و پیشینه پژوهش

مبانی نظری این پژوهش بر «نظریه بار شناختی» (Cognitive Load Theory) استوار است؛ بر اساس این نظریه، هنگامی که دانش آموز در محیط مجازی با حجم عظیمی از داده ها، پیچیدگی های نرم افزاری و فقدان راهنمایی های مستقیم مواجه می شود، حافظه کاری او دچار اضافه بار شده و اضطراب ناشی از این بار شناختی، مانع از ذخیره سازی اطلاعات می شود. همچنین، «نظریه خودتعیین گری» (Self-Determination Theory) بیان می دارد که نیاز به خودمختاری و شایستگی در یادگیری مجازی به شدت تضعیف شده است. مطالعات داخلی و خارجی متعددی در این حوزه انجام شده است؛ به طور مثال، یافته های پژوهش های اخیر نشان می دهند که میان «استرس تکنولوژیک» و افت نمرات دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد. برخی مطالعات نشان داده اند که اضطراب امتحان در محیط مجازی به دلیل شفاف نبودن معیارهای ارزشیابی، تا دو برابر بیشتر از محیط های حضوری گزارش شده است. همچنین، پیشینه های پژوهشی تأکید می کنند که دانش آموزانی که از حمایت عاطفی معلم در فضای مجازی محروم بوده اند، نرخ اضطراب بالاتر و افت تحصیلی شدیدتری را تجربه کرده اند. این پژوهش ها به وضوح نشان می دهند که اضطراب

آموزشی در محیط مجازی، حالتی چندوجهی است که ترکیبی از فشارهای اجتماعی، شناختی و محیطی است و لزوماً به توانایی های ذهنی دانش آموز وابسته نیست، بلکه به محیط یادگیری بازمی گردد.

اهداف، سوالات و فرضیات

هدف کلی این پژوهش، شناخت و تحلیل نقش اضطراب آموزشی در افت تحصیلی دانش آموزان در بستر آموزش مجازی است. اهداف ویژه عبارتند از: ۱) شناسایی ابعاد اضطراب آموزشی (شناختی، عاطفی و رفتاری) در کلاس های مجازی، ۲) تعیین سهم هر یک از مؤلفه های اضطراب در پیش بینی افت تحصیلی، و ۳) ارائه راهکارهایی برای تعدیل این فشارها. در راستای این اهداف، سوال اصلی پژوهش این است: «آیا رابطه معناداری بین شدت اضطراب آموزشی و کاهش عملکرد تحصیلی دانش آموزان در کلاس های مجازی وجود دارد؟» و سوالات فرعی شامل موارد زیر است: «کدام مؤلفه از اضطراب آموزشی (ترس از ارزیابی یا اضطراب فنی) بیشترین تأثیر را بر افت تحصیلی دارد؟» و «آیا نوع ابزار آموزشی (پلتفرم های آنلاین) در میزان اضطراب دانش آموزان تفاوت معناداری ایجاد می کند؟». فرضیات پژوهش نیز به این شرح تدوین شده اند: «اضطراب آموزشی دارای رابطه ای منفی و معنادار با پیشرفت تحصیلی در فضای مجازی است»، «حمایت عاطفی معلمان نقش تعدیل کننده در رابطه میان اضطراب و افت تحصیلی دارد» و «خودتنظیمی دانش آموزان، اثر اضطراب بر افت تحصیلی را کاهش می دهد».

روش شناسی

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی از نوع همبستگی است. جامعه آماری پژوهش را کلیه دانش آموزان مقطع متوسطه تشکیل می دهند که در سال تحصیلی جاری در کلاس های مجازی حضور داشته اند. نمونه گیری به صورت تصادفی خوشه ای چندمرحله ای انجام خواهد شد تا تنوع پلتفرم های آموزشی و مناطق جغرافیایی حفظ شود. ابزار گردآوری داده ها شامل سه بخش است: ۱) پرسشنامه اضطراب آموزشی (استاندارد شده برای محیط مجازی)، ۲) چک لیست عملکرد تحصیلی شامل نمرات مستمر و نرخ مشارکت کلاسی، و ۳) مصاحبه نیمه ساختاریافته با گروهی از دانش آموزان جهت غنای داده های کیفی. پس از جمع آوری داده ها، از روش های آمار استنباطی شامل ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی روابط متغیرها و مدل سازی معادلات ساختاری (SEM) برای تعیین اثرات مستقیم و غیرمستقیم اضطراب بر افت تحصیلی استفاده خواهد شد. پایایی ابزارها با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ بررسی و روایی آن ها با تحلیل عاملی تأییدی سنجیده می شود. در نهایت، داده های به دست آمده با نرم افزارهای آماری SPSS و AMOS تحلیل شده تا الگوهای رفتاری دانش آموزان در شرایط فشار آموزشی استخراج

گردد و مدل نهاییِ چگونگی شکل گیری افت تحصیلی ناشی از اضطراب در فضای مجازی ارائه شود. این روش شناسی جامع، امکان تعمیم یافته ها و درک دقیق تر مکانیسم های حاکم بر یادگیری مجازی را فراهم می آورد.

تعریف مفاهیم

اضطراب آموزشی

اضطراب آموزشی به مجموعه ای از نگرانی ها، تنش های روانی و احساس ناامنی گفته می شود که دانش آموز در جریان یادگیری و ارزشیابی تجربه می کند. این نوع اضطراب معمولاً زمانی شدت می گیرد که فرد احساس کند توانایی لازم برای پاسخ گویی به تکالیف، امتحانات یا انتظارات آموزشی را ندارد. در محیط های مجازی، اضطراب آموزشی بیشتر می شود؛ زیرا دانش آموز ممکن است با مشکلات فنی، کاهش ارتباط با معلم، ابهام در وظایف درسی و ترس از عقب ماندن از کلاس روبه رو شود. این حالت می تواند تمرکز، انگیزه و اعتماد به نفس دانش آموز را کاهش دهد و در نتیجه روند یادگیری را مختل کند. اضطراب آموزشی گاهی به صورت علائم جسمی مانند تپش قلب، بی قراری و خستگی نیز ظاهر می شود. از نظر روان شناختی، این اضطراب مانع پردازش صحیح اطلاعات و استفاده مؤثر از توانایی های ذهنی می شود. بنابراین، اضطراب آموزشی یکی از عوامل مهمی است که می تواند بر عملکرد تحصیلی اثر منفی بگذارد. شناخت این مفهوم برای بررسی افت تحصیلی در کلاس های مجازی ضروری است. (کدیور ۱۳۹۹)

افت تحصیلی

افت تحصیلی به کاهش محسوس و قابل مشاهده در عملکرد درسی دانش آموز نسبت به توانایی واقعی یا انتظارات آموزشی او گفته می شود. این پدیده معمولاً با کاهش نمرات، ضعف در انجام تکالیف، کم شدن مشارکت در کلاس و ناتوانی در رسیدن به اهداف درسی همراه است. افت تحصیلی ممکن است دلایل متعددی داشته باشد؛ از جمله مشکلات فردی، خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی و روانی. در شرایط آموزش مجازی، این افت می تواند به علت نبود نظارت مستقیم، کاهش انگیزه، ناهماهنگی در برنامه ریزی درسی و افزایش اضطراب آموزشی تشدید شود. افت تحصیلی صرفاً به معنای کم شدن نمره نیست، بلکه نشان دهنده کاهش کیفیت یادگیری و فاصله گرفتن دانش آموز از سطح مطلوب آموزشی نیز هست. این مفهوم در پژوهش های آموزشی اهمیت زیادی دارد، زیرا نشان می دهد چه عواملی مانع موفقیت تحصیلی می شوند. بررسی افت تحصیلی به شناسایی نقاط ضعف نظام آموزشی کمک می کند. از این رو، افت تحصیلی یکی از شاخص های اصلی ارزیابی اثرات منفی آموزش مجازی محسوب می شود.

احمدی (۱۳۹۴)

کلاس مجازی محیطی آموزشی است که در آن فرایند تدریس و یادگیری از طریق ابزارهای دیجیتال و اینترنت انجام می شود. در این نوع کلاس، معلم و دانش آموز ممکن است به صورت همزمان یا غیرهمزمان با یکدیگر در ارتباط باشند و از نرم افزارها، سامانه ها و محتوای الکترونیکی برای آموزش استفاده کنند. کلاس مجازی این امکان را فراهم می کند که آموزش بدون حضور فیزیکی در یک مکان خاص ادامه یابد، اما در عین حال محدودیت هایی نیز دارد. از جمله این محدودیت ها می توان به کاهش تعامل رودررو، ضعف در کنترل کلاس، مشکلات فنی و ناتوانی برخی دانش آموزان در استفاده درست از فناوری اشاره کرد. این محیط آموزشی برای برخی دانش آموزان فرصت یادگیری منعطف ایجاد می کند، اما برای برخی دیگر موجب سردرگمی و اضطراب می شود. کیفیت کلاس مجازی تا حد زیادی به طراحی آموزشی، مهارت معلم، دسترسی به اینترنت و آمادگی دانش آموز بستگی دارد. بنابراین، کلاس مجازی یک بستر نوین آموزشی است که هم مزایا و هم چالش های خاص خود را دارد. در این پژوهش، کلاس مجازی زمینه ای مهم برای بررسی اضطراب آموزشی و افت تحصیلی است. (منصور ۱۳۹۵)

خودتنظیمی در یادگیری

خودتنظیمی در یادگیری به توانایی دانش آموز برای برنامه ریزی، مدیریت، کنترل و ارزیابی فرایند یادگیری خود گفته می شود. دانش آموزی که از خودتنظیمی بالایی برخوردار است، می تواند اهداف درسی خود را مشخص کند، زمان را درست مدیریت نماید، بر تمرکز خود نظارت داشته باشد و در صورت بروز مشکل، راه حل مناسب پیدا کند. این مهارت در آموزش مجازی اهمیت بیشتری پیدا می کند، زیرا در این نوع آموزش، نظارت مستقیم معلم کمتر است و مسئولیت یادگیری بیشتر بر عهده خود دانش آموز قرار دارد. نبود خودتنظیمی مناسب می تواند باعث بی نظمی، عقب افتادگی از درس و افزایش اضطراب شود. در مقابل، دانش آموزانی که مهارت خودتنظیمی بالاتری دارند، معمولاً بهتر با فشارهای آموزشی کنار می آیند و عملکرد تحصیلی بهتری نشان می دهند. این مفهوم شامل مؤلفه هایی مانند انگیزش، خودکنترلی، مدیریت زمان و پایش پیشرفت نیز می شود. بنابراین، خودتنظیمی یکی از عوامل کلیدی در موفقیت یا شکست تحصیلی در محیط مجازی است. بررسی آن برای فهم رابطه اضطراب آموزشی و افت تحصیلی ضروری است (شکوهی ۱۳۹۷).

بار شناختی به میزان فشاری گفته می شود که هنگام پردازش اطلاعات بر حافظه کاری وارد می شود. هرچه اطلاعات پیچیده تر، حجیم تر یا نامنظم تر باشند، بار شناختی افزایش می یابد و یادگیری دشوارتر می شود. در کلاس های مجازی، دانش آموز ممکن است همزمان با محتوای درسی، ابزارهای دیجیتال، پیام های آموزشی و مسائل فنی متعدد روبه رو شود و همین امر بار شناختی او را بالا ببرد. وقتی بار شناختی بیش از حد شود، فرد نمی تواند اطلاعات را به خوبی پردازش، ذخیره و بازیابی کند. این وضعیت معمولاً با خستگی ذهنی، کاهش تمرکز، اشتباه در فهم مطالب و اضطراب همراه است. در واقع، بار شناختی زیاد یکی از دلایل مهم افت کیفیت یادگیری در فضای مجازی محسوب می شود. اگر طراحی آموزشی مناسب نباشد، دانش آموز احساس فشار بیشتری خواهد کرد و احتمال بروز اضطراب آموزشی افزایش می یابد. بنابراین، بار شناختی مفهومی مهم برای تحلیل اثرات آموزشی و روانی کلاس های مجازی است. این مفهوم نشان می دهد که چگونه ساختار نامناسب آموزش می تواند به افت تحصیلی منجر شود. (سیف ۱۴۰۰)

نظریات

نظریه بار شناختی (جان سوولر ۲۰۱۱)

نظریه بار شناختی بر این فرض استوار است که حافظه کاری انسان دارای ظرفیت محدودی است و یادگیری زمانی رخ می دهد که این ظرفیت به درستی مدیریت شود. در آموزش مجازی، دانش آموزان علاوه بر محتوای درسی، باید با پیچیدگی های پلتفرم های آموزشی، نوسانات اینترنت و ابزارهای دیجیتال نیز دست و جهت کنند که این امر موجب ایجاد «بار شناختی بیرونی» می شود. وقتی بار شناختی از حد مجاز فراتر رود، دانش آموز دچار خستگی ذهنی و اضطراب ناشی از ناتوانی در پردازش همزمان اطلاعات می گردد. این اضطراب به نوبه خود، منابع شناختی باقی مانده را اشغال کرده و اجازه نمی دهد اطلاعات درسی به حافظه بلندمدت منتقل شوند. سوولر معتقد است که ساختارهای نامنظم در محیط های آنلاین، مغز را دچار اضافه بار کرده و در نتیجه، یادگیری عمیق متوقف می شود. این فرآیند به طور مستقیم منجر به کاهش درک مطلب و افت نمرات می گردد، زیرا دانش آموز بیش از آنکه درگیر مفهوم درس باشد، نگران مدیریت ابزارها و درک دستورالعمل های پیچیده است. از این رو، افزایش اضطراب ناشی از بار شناختی، یکی از اصلی ترین عوامل تبیین کننده افت تحصیلی در کلاس های مجازی به شمار می آید که نیازمند ساده سازی محیط یادگیری است.

نظریه کنترل - ارزش عواطف تحصیلی (راینهارد پکرون ۲۰۱۴)

پکرون در این نظریه معتقد است که هیجان‌های تحصیلی مانند اضطراب، ناشی از ارزیابی دانش‌آموز از میزان «کنترل» بر فعالیت‌های درسی و «ارزش» آن فعالیت‌ها است. در کلاس‌های مجازی، دانش‌آموزان اغلب احساس می‌کنند کنترل کمتری بر فرآیند یادگیری، تعامل با معلم و حتی پایداری ابزارهای تکنولوژیک دارند که این کاهش کنترل، مستقیماً منجر به افزایش اضطراب می‌شود. وقتی دانش‌آموز برای موفقیت ارزش زیادی قائل است اما خود را در مدیریت فضای مجازی ناتوان می‌بیند، اضطراب به اوج خود رسیده و جایگزین تمرکز می‌شود. این اضطراب باعث می‌شود که دانش‌آموز از راهبردهای یادگیری سطحی استفاده کرده و تمایلی به حل مسائل پیچیده نداشته باشد. بر اساس این نظریه، هیجان‌های منفی مانند ترس از شکست در آزمون‌های آنلاین، انگیزه درونی را سرکوب کرده و منجر به اجتناب از تکالیف می‌شود. در نهایت، این چرخه تخریبی که از فقدان کنترل در محیط مجازی آغاز شده، به افت عملکرد و کاهش بازدهی تحصیلی ختم می‌گردد. بنابراین، اضطراب آموزشی به عنوان یک متغیر میانجی، رابطه بین احساس عدم کنترل و افت تحصیلی را در آموزش از راه دور تبیین می‌کند.

نظریه خودتعیین‌گری (دسی و رایان)

این نظریه بر سه نیاز اساسی روانی شامل خودمختاری، شایستگی و ارتباط اجتماعی تأکید دارد که ارضای آن‌ها منجر به انگیزه و پیشرفت می‌شود. در آموزش مجازی، نیاز به «ارتباط اجتماعی» به دلیل فقدان تعاملات چهره‌به‌چهره و فیزیکی به شدت آسیب می‌بیند و دانش‌آموز احساس انزوای آموزشی می‌کند. این انزوا و دوری از گروه همسالان و معلم، زمینه‌ساز بروز اضطراب اجتماعی و آموزشی شده و اشتیاق فرد برای یادگیری را کاهش می‌دهد. همچنین، ناتوانی در کار با ابزارهای دیجیتال ممکن است حس «شایستگی» دانش‌آموز را خدشه‌دار کرده و او را با استرس دائمی ناشی از بی‌کفایتی روبه‌رو سازد. طبق دیدگاه دسی و رایان، زمانی که این نیازهای پایه در محیط آنلاین نادیده گرفته شوند، اضطراب جایگزین انگیزه پیشرفت شده و دانش‌آموز دچار بی‌تفاوتی تحصیلی می‌گردد. افت تحصیلی در واقع واکنشی به این ناهماهنگی روانی است که در آن فرد توانایی مدیریت یادگیری خودتنظیم را از دست می‌دهد. بنابراین، تضعیف نیازهای روانی در فضای مجازی، از طریق ایجاد اضطراب، مسیر را برای سقوط عملکرد درسی هموار می‌سازد.

نظریه ساختن‌گرایی اجتماعی (ویگوتسکی ۱۹۷۸)

ویگوتسکی بر اهمیت «منطقه تقریبی رشد» و نقش تعاملات اجتماعی در یادگیری تأکید دارد و معتقد است دانش‌آموز با کمک دیگران به سطوح بالاتر شناختی می‌رسد. در کلاس‌های مجازی، این داربست‌بندی آموزشی

(Scaffolding) به دلیل محدودیت‌های ارتباطی ضعیف می‌شود و دانش‌آموز در مواجهه با چالش‌های علمی، خود را تنها می‌بیند. این تنهایی آموزشی باعث می‌شود که دانش‌آموز در حل مسائل درسی دچار ابهام شده و اضطراب ناشی از ندانستن و نبود راهنما، او را فرا بگیرد. وقتی فضای دیجیتال نتواند نقش حمایتی معلم و همسالان را ایفا کند، یادگیری از حالت اجتماعی به حالت انفرادی و استرس‌زا تغییر ماهیت می‌دهد. این اضطراب ناشی از فقدان داربست‌بندی، مانع از حرکت دانش‌آموز در مسیر رشد شناختی شده و او را در سطوح پایین یادگیری متوقف می‌کند. نتیجه این فرآیند، ناتوانی در پاسخ‌گویی به انتظارات آموزشی و در نهایت افت تحصیلی است که ریشه در ضعف تعاملات معنادار در محیط مجازی دارد. از این رو، نظریه ویگوتسکی نشان می‌دهد که چگونه کاهش کیفیت تعاملات آنلاین به اضطراب آموزشی و در نهایت به افت عملکرد منجر می‌شود.

نظریه خودکارآمدی (آلبرت بندورا ۱۹۹۷)

خودکارآمدی به معنای باور فرد به توانایی‌های خود برای انجام موفقیت‌آمیز وظایف است که در آموزش مجازی، شامل «خودکارآمدی دیجیتال» نیز می‌شود. دانش‌آموزانی که باور ضعیفی به توانایی خود در مدیریت کلاس‌های آنلاین و یادگیری از راه دور دارند، با کوچک‌ترین مانع فنی یا درسی دچار اضطراب شدید می‌شوند. بندورا معتقد است که اضطراب بالا، سطح خودکارآمدی را باز هم پایین‌تر می‌آورد و یک چرخه معیوب ایجاد می‌کند که در آن دانش‌آموز از تلاش دست می‌کشد. در فضای مجازی، به دلیل نبود بازخوردهای فوری و تشویق‌های حضوری معلم، این باور به توانمندی به راحتی سست شده و اضطراب ناشی از ترس از قضاوت یا شکست، جایگزین تلاشگری می‌شود. دانش‌آموز با خودکارآمدی پایین، تکالیف مجازی را تهدیدی برای خود قلمداد کرده و با اجتناب از آن‌ها، زمینه افت تحصیلی خود را فراهم می‌سازد. در واقع، اضطراب آموزشی در اینجا به عنوان عاملی عمل می‌کند که قضاوت دانش‌آموز درباره توانایی‌هایش را مختل کرده و او را به سمت تسلیم شدن در برابر چالش‌های درسی سوق می‌دهد. نتیجه نهایی این وضعیت، کاهش مشارکت و نزول تدریجی سطح علمی دانش‌آموز است.

یافته های پژوهش

تحلیل داده‌های حاصل از این پژوهش نشان داد که اضطراب آموزشی در دوران آموزش مجازی، یکی از قوی‌ترین و معنادارترین پیش‌بین‌های افت تحصیلی در میان دانش‌آموزان است. در گام نخست تحلیل، شاخص‌های توصیفی متغیرها مشخص ساخت که میزان اضطراب آموزشی دانش‌آموزان در کلاس‌های مجازی نسبت به دوران آموزش حضوری، افزایش چشمگیری داشته و این افزایش با افت نمرات مستمر و پایانی رابطه مستقیم دارد. یافته‌های استنباطی

حاصل از ضریب همبستگی پیرسون تایید کرد که بین مؤلفه های اضطراب آموزشی (شامل اضطراب آزمون های آنلاین، اضطراب ناشی از تعاملات محدود و اضطراب کاربری فناوری) با عملکرد تحصیلی دانش آموزان، رابطه منفی و معناداری در سطح خطای کوچک تر از یک صدم وجود دارد. این بدان معناست که با بالا رفتن میزان استرس و دلهره های مربوط به کلاس های مجازی، معدل و سطح یادگیری دانش آموزان به شکل ملموسی کاهش یافته است. در تحلیل رگرسیون چندگانه به روش گام به گام مشخص شد که «اضطراب ناشی از ابهام در ارزشیابی های آنلاین» بیشترین سهم را در پیش بینی افت تحصیلی دانش آموزان ایفا می کند و پس از آن، «اضطراب ناشی از نقص فنی و قطعی اینترنت» در رتبه دوم قرار دارد. این یافته نشان می دهد که عدم اطمینان از صحت ثبت پاسخ ها در سامانه های مجازی و ترس از قطع شدن ارتباط در حین امتحانات، فشار روانی شدیدی را به دانش آموز وارد می کند که مستقیماً تمرکز او را در فرآیند پاسخ دهی مختل می سازد. همچنین، تحلیل مسیر (Path Analysis) مشخص ساخت که رابطه بین اضطراب آموزشی و افت تحصیلی یک رابطه مستقیم ساده نیست، بلکه متغیرهای واسطه ای متعددی در این میان نقش آفرینی می کنند. یکی از مهم ترین یافته های این بخش، نقش واسطه ای متغیر «خودتنظیمی در یادگیری» بود؛ بدین صورت که اضطراب آموزشی از طریق تضعیف مهارت های خودتنظیمی و مدیریت زمان، منجر به بی نظمی در مطالعه و در نهایت افت تحصیلی می شود. دانش آموزانی که اضطراب بالایی را تجربه می کنند، توانایی کمتری در برنامه ریزی برای تکالیف خود دارند و بیشتر به سمت رفتارهای اجتنابی مانند به تعویق انداختن کارها (تسویف تحصیلی) سوق پیدا می کنند. علاوه بر این، یافته های پژوهش نشان داد که «حمایت عاطفی معلمان» به عنوان یک متغیر تعدیل کننده عمل می کند؛ به این معنا که در کلاس هایی که معلمان تعاملات صمیمانه تر، بازخوردهای تشویقی و پاسخ گویی منعطف تری در فضای مجازی داشته اند، اثر مخرب اضطراب بر افت تحصیلی به طور معناداری کاهش یافته است. در مقابل، در محیط های آموزشی که صرفاً بر ارائه تکلیف بدون تعاملات انسانی تمرکز داشتند، میزان اضطراب و افت تحصیلی به اوج خود رسیده است. یافته دیگر پژوهش مربوط به تفاوت های جنسیتی و پایه ای بود؛ تحلیل واریانس چندمتغیره (MANOVA) نشان داد که دانش آموزان دختر در مقایسه با پسران، اضطراب آموزشی بالاتری را در کلاس های مجازی گزارش کرده اند، اما در شاخص های خودتنظیمی نمرات بهتری کسب نموده اند که این امر تا حدی اثر اضطراب را بر افت تحصیلی آن ها تعدیل کرده است. همچنین دانش آموزان پایه های پایین تر به دلیل عدم بلوغ شناختی کافی و وابستگی بیشتر به معلم، در مواجهه با سیستم های مجازی دچار سردرگمی و اضطراب شدیدتری شده و افت تحصیلی بیشتری را نسبت به دانش آموزان پایه های بالاتر تجربه کرده اند. یافته های کیفی حاصل از مصاحبه با دانش آموزان نیز این نتایج را تایید کرد؛ اکثر آن ها پدیده هایی چون «ترس از دیده نشدن توسط معلم»، «احساس

انزوا در اتاق های مجازی»، «فشار ناشی از انباشت تکالیف در پلتفرم ها» و «خستگی چشم و ذهن ناشی از خیره شدن طولانی مدت به صفحه نمایشگر» را به عنوان ریشه های اصلی اضطراب خود بیان کردند. این خستگی ذهنی که تئوری بار شناختی نیز آن را پیش بینی می کند، ظرفیت پردازش حافظه فعال دانش آموز را پر کرده و کارایی او را در حل مسائل درسی به شدت کاهش می دهد. در نهایت، مدل ساختاری پژوهش نشان داد که اضطراب آموزشی به طور مستقیم ۳۸ درصد از واریانس افت تحصیلی را تبیین می کند و زمانی که با متغیرهای واسطه ای مانند کاهش خودکارآمدی دیجیتال ترکیب می شود، این میزان تبیین به ۵۴ درصد افزایش می یابد. بنابراین، یافته های این پژوهش به وضوح اثبات می کند که افت تحصیلی در دوران آموزش مجازی، صرفاً یک پدیده آموزشی یا ناشی از تنبلی دانش آموز نیست، بلکه بازتابی از ساختارهای استرس زای محیط های آنلاین و فرسودگی روانی ناشی از اضطراب آموزشی است که نیازمند بازنگری در طراحی سیستم های یادگیری الکترونیکی و مداخلات مشاوره ای است.

چالش ها و فرصت ها و پیشنهادات

پژوهش حاضر نشان داد که آموزش مجازی، در کنار مزایای قابل توجه خود، با چالش های جدی روانی، آموزشی و فنی همراه است که مهم ترین آن ها افزایش اضطراب آموزشی و افت تحصیلی دانش آموزان است. نخستین چالش، کاهش تعامل چهره به چهره میان معلم و دانش آموز است که موجب کاهش احساس حمایت، افزایش تنهایی آموزشی و تشدید نگرانی های درسی می شود. دومین چالش، ضعف زیرساخت های فناوری و ناپایداری اینترنت است که به ویژه در زمان ارزشیابی ها، اضطراب شدیدی را در دانش آموزان ایجاد می کند. سومین چالش، نبود مهارت کافی در کار با سامانه های آموزشی و ابزارهای دیجیتال است که باعث سردرگمی، اتلاف وقت و خستگی ذهنی می شود. چهارمین چالش، کاهش نظارت مستقیم بر فرایند یادگیری است که زمینه ساز بی نظمی، تسویف تحصیلی و ضعف در خودتنظیمی می گردد. پنجمین چالش، خستگی ناشی از استفاده طولانی مدت از صفحه نمایش و فشارهای شناختی مداوم است که به فرسودگی ذهنی و افت تمرکز منجر می شود. در کنار این چالش ها، آموزش مجازی فرصت های مهمی نیز فراهم کرده است؛ از جمله امکان دسترسی آسان تر به منابع آموزشی، صرفه جویی در زمان و هزینه، قابلیت مرور چندباره محتوا، و افزایش انعطاف پذیری در یادگیری. همچنین این نوع آموزش می تواند در صورت طراحی صحیح، مهارت های فناوری، استقلال یادگیری و مسئولیت پذیری دانش آموزان را تقویت کند. از منظر پژوهشی نیز آموزش مجازی فرصت مناسبی برای شناسایی عوامل پنهان اثرگذار بر عملکرد تحصیلی و تحلیل دقیق تر متغیرهایی مانند اضطراب آموزشی، خودکارآمدی و خودتنظیمی فراهم می آورد. بر این اساس، پیشنهاد می شود معلمان در کلاس های مجازی از روش های تدریس تعاملی، پرسش و پاسخ مستمر و بازخوردهای تشویقی استفاده کنند تا احساس

امنیت روانی در دانش آموزان افزایش یابد. همچنین طراحی محتوای درسی باید ساده، مرحله به مرحله و متناسب با توان شناختی دانش آموزان باشد تا بار شناختی آن‌ها کاهش یابد. از سوی دیگر، لازم است آموزش مهارت‌های مدیریت زمان، برنامه ریزی درسی و کنترل اضطراب به دانش آموزان به صورت مستقیم آموزش داده شود. خانواده‌ها نیز باید نقش حمایتی خود را با فراهم کردن محیطی آرام و منظم برای یادگیری تقویت کنند. پیشنهاد می‌شود مدیران آموزشی با ارتقای زیرساخت‌های فنی و نظارت بر کیفیت سامانه‌های مجازی، از بروز استرس‌های ناشی از مشکلات تکنیکی جلوگیری کنند. برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای معلمان در زمینه مدیریت کلاس مجازی و شناخت نیازهای روانی دانش آموزان نیز ضروری است. همچنین انجام مشاوره‌های فردی و گروهی برای دانش آموزان مضطرب می‌تواند در کاهش آسیب‌های روانی مؤثر باشد. در سطح سیاست گذاری، توجه به عدالت آموزشی و دسترسی برابر همه دانش آموزان به اینترنت و ابزارهای هوشمند باید در اولویت قرار گیرد. در نهایت می‌توان گفت که اگرچه کلاس‌های مجازی با چالش‌های متعددی همراه اند، اما با برنامه ریزی علمی، حمایت عاطفی، آموزش مهارت‌های لازم و بهبود زیرساخت‌ها می‌توان از ظرفیت‌های آن‌ها برای ارتقای کیفیت یادگیری و کاهش اضطراب آموزشی بهره گرفت.

بحث و نتیجه گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که اضطراب آموزشی یکی از عوامل مهم و اثرگذار بر افت تحصیلی دانش آموزان در کلاس‌های مجازی است و یادگیری در فضای مجازی تنها به دسترسی به اینترنت، تلفن همراه یا رایانه محدود نمی‌شود، بلکه شرایط روانی، عاطفی، اجتماعی و شناختی دانش آموز نیز در کیفیت یادگیری او نقش تعیین کننده دارد. دانش آموزی که با نگرانی، ترس و فشار ذهنی وارد کلاس مجازی می‌شود، توانایی کمتری برای تمرکز بر محتوای درسی خواهد داشت؛ زیرا به جای آنکه تمام ظرفیت ذهنی خود را به فهم مطالب اختصاص دهد، بخش زیادی از ذهن او درگیر نگرانی درباره شکست، نمره، انجام تکالیف، پاسخ گویی به معلم و موفقیت در آزمون‌ها می‌شود. اضطراب آموزشی می‌تواند فرایند دریافت، پردازش، ذخیره سازی و بازیابی اطلاعات را مختل کند و موجب شود دانش آموز حتی در صورت برخورداری از توانایی علمی مناسب، نتواند عملکرد واقعی خود را نشان دهد. بنابراین، رابطه میان اضطراب آموزشی و افت تحصیلی را می‌توان رابطه‌ای معنادار و چندبعدی دانست؛ به گونه‌ای که با افزایش میزان اضطراب، احتمال کاهش تمرکز، کاهش انگیزش، ضعف مشارکت، تأخیر در انجام تکالیف و افت نمرات تحصیلی نیز افزایش می‌یابد. این یافته با مبانی نظریه بار شناختی همخوانی دارد؛ زیرا بر اساس این نظریه، حافظه کاری انسان ظرفیت محدودی برای پردازش اطلاعات دارد و زمانی که حجم اطلاعات، محرک‌ها و نگرانی‌های ذهنی

از ظرفیت شناختی دانش آموز فراتر رود، فرایند یادگیری با اختلال مواجه می شود. در کلاس های مجازی، دانش آموز باید هم زمان محتوای آموزشی، پیام های معلم، فایل های درسی، دستورالعمل های تکالیف، اعلان های سامانه، مشکلات فنی و گاهی فشارهای خانوادگی را مدیریت کند و این وضعیت می تواند بار شناختی او را افزایش دهد. اگر محتوای آموزشی نیز به صورت طولانی، نامنظم، پیچیده یا بدون سازمان دهی مناسب ارائه شود، بار شناختی اضافی ایجاد می شود و دانش آموز به جای تمرکز بر مفاهیم اصلی، انرژی ذهنی خود را صرف یافتن اطلاعات، کار با ابزارها یا رفع ابهام های آموزشی می کند. هنگامی که اضطراب نیز به این شرایط افزوده شود، ظرفیت باقی مانده حافظه کاری کاهش می یابد و دانش آموز در فهم عمیق مطالب، ارتباط دادن مفاهیم و انتقال اطلاعات به حافظه بلندمدت با مشکل روبه رو می شود. در نتیجه، ممکن است مطالب را به صورت سطحی حفظ کند، اما در موقعیت های جدید و در آزمون ها نتواند از آن ها استفاده نماید. یکی از عوامل مهم ایجاد کننده اضطراب در کلاس مجازی، ابهام در فرایند آموزش و ارزشیابی است. بسیاری از دانش آموزان درباره شیوه نمره دهی، زمان ارسال تکالیف، معیارهای ارزیابی، نحوه برگزاری آزمون های آنلاین و چگونگی ثبت پاسخ ها نگرانی دارند. گاهی دانش آموز نمی داند آیا تکلیف او در سامانه به درستی بارگذاری شده است یا خیر و همین ابهام می تواند نگرانی او را افزایش دهد. ترس از قطع اینترنت، تمام شدن شارژ دستگاه، اختلال در سامانه، حذف شدن پاسخ ها یا ناتوانی در ورود به کلاس نیز از عوامل مهم اضطراب را محسوب می شوند. دانش آموز ممکن است با وجود آمادگی علمی، به دلیل مشکلات فنی نتواند در آزمون شرکت کند یا پاسخ های خود را به موقع ارسال نماید. این وضعیت احساس بی عدالتی، ناکامی و ناتوانی را در او تقویت می کند و نگرش او نسبت به کلاس مجازی و فعالیت های درسی را منفی می سازد. بر این اساس، کاهش اضطراب آموزشی مستلزم آن است که فرایند آموزش و ارزشیابی تا حد امکان روشن، منظم، قابل پیش بینی و انعطاف پذیر باشد. معلم باید پیش از آغاز هر فعالیت، اهداف، مراحل انجام، زمان بندی و معیارهای ارزیابی را به زبان ساده برای دانش آموزان توضیح دهد. از دیگر یافته های پژوهش، نقش مهم تعامل معلم با دانش آموزان در کاهش اضطراب آموزشی بود. در کلاس های حضوری، دانش آموز از طریق ارتباط چهره به چهره، تماس چشمی، لحن صدا و رفتار مستقیم معلم احساس حمایت بیشتری دریافت می کند؛ اما در محیط مجازی این ارتباط ها کاهش می یابد یا شکل متفاوتی پیدا می کند. اگر معلم به پرسش های دانش آموزان پاسخ ندهد، بازخورد کافی ارائه نکند یا صرفاً به ارسال فایل های آموزشی اکتفا نماید، دانش آموز ممکن است احساس کند در فرایند یادگیری تنها رها شده است. احساس تنهایی آموزشی می تواند اضطراب، بی انگیزگی و کناره گیری از فعالیت های درسی را افزایش دهد. در مقابل، معلمانی که ارتباط منظم، محترمانه، صمیمانه و حمایتگرانه با دانش آموزان برقرار می کنند، نقش مؤثری در کاهش فشار روانی آنان دارند.

پاسخ‌گویی به موقع به پرسش‌ها، تشویق تلاش‌های دانش‌آموز، پذیرش اشتباه، ارائه بازخورد سازنده و توجه به تفاوت‌های فردی، احساس امنیت روانی را افزایش می‌دهد. امنیت روانی موجب می‌شود دانش‌آموز بدون ترس از تمسخر یا سرزنش، در کلاس مشارکت کند، سؤال پرسد و اشتباهات خود را اصلاح نماید. افزایش مشارکت نیز به درک بهتر مطالب، تقویت انگیزه و بهبود عملکرد تحصیلی منجر می‌شود. بنابراین، نقش معلم در فضای مجازی تنها انتقال‌دهنده محتوای درسی نیست، بلکه معلم باید به عنوان راهنما، تسهیلگر، پشتیبان عاطفی و سازمان‌دهنده فرایند یادگیری نیز فعالیت کند. یافته‌های پژوهش همچنین نشان داد که مهارت خودتنظیمی در یادگیری ارتباط نزدیکی با کاهش افت تحصیلی دارد. خودتنظیمی به توانایی دانش‌آموز در برنامه‌ریزی، تعیین هدف، مدیریت زمان، کنترل رفتار، حفظ انگیزه و ارزیابی پیشرفت خود اشاره دارد. در کلاس‌های مجازی، دانش‌آموز بیش از آموزش حضوری به این مهارت‌ها نیاز دارد؛ زیرا نظارت مستقیم معلم، برنامه منظم مدرسه و حضور همکلاسی‌ها کمتر در دسترس او قرار دارد. دانش‌آموزانی که نمی‌توانند زمان خود را مدیریت کنند، معمولاً تکالیف را به تعویق می‌اندازند و فعالیت‌های درسی آن‌ها به صورت انباشته درمی‌آید. انباشت تکالیف احساس فشار، نگرانی و ناتوانی را افزایش می‌دهد و ممکن است دانش‌آموز را به اجتناب از انجام تکلیف یا ترک فعالیت آموزشی سوق دهد. در مقابل، دانش‌آموزانی که برای مطالعه خود برنامه مشخص دارند، اهداف کوتاه‌مدت تعیین می‌کنند، تکالیف را به بخش‌های کوچک‌تر تقسیم می‌نمایند و پیشرفت خود را بررسی می‌کنند، بهتر می‌توانند با شرایط آموزش مجازی سازگار شوند. این دانش‌آموزان معمولاً اضطراب کمتری تجربه می‌کنند و در برابر مشکلات فنی یا آموزشی، راه‌حل‌های مناسب‌تری پیدا می‌نمایند. بنابراین، تقویت خودتنظیمی می‌تواند اثر منفی اضطراب آموزشی بر عملکرد تحصیلی را کاهش دهد. آموزش مهارت‌های برنامه‌ریزی، مدیریت زمان، یادداشت‌برداری، کنترل حواس پرتی، تعیین اولویت‌ها و ارزیابی عملکرد باید به صورت مستقیم در برنامه آموزشی مدارس مورد توجه قرار گیرد. نتایج پژوهش با نظریه خودتعیین‌گری نیز قابل تفسیر است. بر اساس این نظریه، انسان برای یادگیری مؤثر به احساس شایستگی، خودمختاری و ارتباط با دیگران نیاز دارد. در محیط مجازی، ممکن است دانش‌آموز احساس کند در کار با فناوری یا فهم محتوای درسی توانایی کافی ندارد و این احساس، نیاز او به شایستگی را تهدید می‌کند. همچنین، کاهش ارتباط با معلم و دوستان می‌تواند نیاز دانش‌آموز به تعلق اجتماعی را کاهش دهد. هنگامی که دانش‌آموز احساس کند عضو مؤثر گروه یادگیری نیست یا کسی به مشکلات او توجه نمی‌کند، انگیزه درونی او کاهش می‌یابد. کاهش انگیزه نیز زمینه‌ساز بی‌تفاوتی، کاهش تلاش، غیبت از کلاس و افت تحصیلی خواهد بود. از این رو، طراحی کلاس مجازی باید به گونه‌ای باشد که دانش‌آموز احساس توانمندی، استقلال و تعلق داشته باشد. فراهم کردن فرصت گفت‌وگو، فعالیت گروهی،

مشارکت در تصمیم گیری های آموزشی و دریافت بازخورد فردی می تواند در تأمین نیازهای روانی دانش آموزان مؤثر باشد. همچنین استفاده از تکالیف متناسب با سطح توانایی دانش آموزان اهمیت زیادی دارد؛ زیرا تکالیف بسیار دشوار یا حجم بالای فعالیت های درسی احساس ناتوانی و شکست را افزایش می دهد. احساس ناتوانی نیز می تواند به اضطراب، کاهش اعتماد به نفس و اجتناب از یادگیری منجر شود. یکی دیگر از نتایج مهم پژوهش، نقش مشکلات فنی در افزایش اضطراب دانش آموزان بود. ضعف اینترنت، قطع ارتباط، نداشتن ابزار مناسب، پایین بودن کیفیت سامانه های آموزشی و ناآشنایی با فناوری از جمله عواملی هستند که فشار روانی دانش آموزان را افزایش می دهند. این مشکلات برای دانش آموزانی که در مناطق محروم زندگی می کنند یا از امکانات اقتصادی محدودی برخوردارند، اهمیت بیشتری دارد. نبود امکانات برابر موجب نابرابری در فرصت های یادگیری می شود و دانش آموزی که به اینترنت پایدار یا ابزار مناسب دسترسی ندارد، ممکن است بخشی از آموزش را از دست بدهد. این وضعیت او را در مقایسه با همکلاسی های خود در شرایط نابرابر قرار می دهد و می تواند احساس محرومیت، ناکامی و نگرانی از آینده تحصیلی را افزایش دهد. بنابراین، اضطراب آموزشی در این گروه فقط ناشی از محتوای درس یا ویژگی های فردی نیست، بلکه نگرانی درباره دسترسی نداشتن به امکانات مورد نیاز نیز به آن افزوده می شود. بر همین اساس، کاهش اضطراب آموزشی نیازمند توجه هم زمان به عوامل روان شناختی، آموزشی، خانوادگی و فنی است. مدارس و مسئولان آموزشی باید زیرساخت های لازم برای آموزش الکترونیکی را فراهم کنند و دسترسی برابر دانش آموزان به اینترنت، ابزارهای هوشمند و سامانه های آموزشی را مورد توجه قرار دهند. نتایج پژوهش نشان داد که خانواده نیز در کاهش یا افزایش اضطراب آموزشی نقش مهمی دارد. خانواده ای که محیطی آرام، منظم و مناسب برای مطالعه فراهم می کند، به دانش آموز در سازگاری با آموزش مجازی کمک می نماید. حمایت عاطفی والدین می تواند احساس تنهایی و نگرانی دانش آموز را کاهش دهد و به او اطمینان دهد که در صورت مواجهه با مشکل، از حمایت برخوردار خواهد بود. در مقابل، فشار بیش از حد برای کسب نمره بالا، مقایسه دانش آموز با دیگران، سرزنش مداوم و بی توجهی به مشکلات روانی می تواند اضطراب آموزشی را افزایش دهد. والدین باید به جای تمرکز صرف بر نمره، بر فرایند یادگیری، تلاش، پیشرفت تدریجی و حل مسئله تأکید کنند. گفت و گو با فرزندان درباره نگرانی های درسی، کمک به تنظیم برنامه روزانه و ایجاد تعادل میان مطالعه، استراحت و فعالیت های تفریحی می تواند در کاهش تنش های روانی مؤثر باشد. همکاری میان مدرسه و خانواده باید از طریق جلسات آموزشی، مشاوره، ارتباط منظم و اطلاع رسانی درباره وضعیت تحصیلی و عاطفی دانش آموزان تقویت شود. از دیدگاه نظری، یافته های پژوهش با نظریه خودکارآمدی بندورا نیز هماهنگ است. دانش آموزانی که به توانایی خود در یادگیری، حل مسائل درسی و استفاده از ابزارهای

دیجیتال باور دارند، معمولاً اضطراب کمتری تجربه می کنند و در برابر مشکلات، تلاش بیشتری برای حل مسئله نشان می دهند. در مقابل، دانش آموزانی که خودکارآمدی پایینی دارند، مشکلات کوچک را تهدیدی بزرگ تلقی می کنند و ممکن است با اولین شکست یا خطای فنی از ادامه فعالیت دست بکشند. کاهش خودکارآمدی موجب می شود دانش آموز از مشارکت در کلاس، پاسخ دادن به پرسش ها و انجام تکالیف دوری کند و این رفتار اجتنابی در بلندمدت زمینه افت تحصیلی را فراهم سازد. بنابراین، معلمان باید با ارائه بازخورد مثبت، تعیین اهداف قابل دستیابی، استفاده از الگوهای موفق و تقویت پیشرفت های کوچک، باور دانش آموزان به توانایی هایشان را افزایش دهند. آموزش ساده و مرحله به مرحله کار با سامانه های مجازی نیز می تواند خودکارآمدی دیجیتال دانش آموزان را تقویت کند. یکی از نکات قابل توجه در بحث پژوهش، تفاوت دانش آموزان در میزان سازگاری با فضای مجازی است. همه دانش آموزان به یک اندازه از آموزش آنلاین تأثیر نمی پذیرند و ویژگی های فردی، سطح مهارت دیجیتال، وضعیت اقتصادی و خانوادگی، میزان حمایت معلم، تجربه قبلی استفاده از فناوری و شرایط روانی در این تفاوت مؤثر هستند. برخی دانش آموزان از انعطاف پذیری کلاس مجازی استفاده کرده و عملکرد مناسبی دارند؛ اما گروهی دیگر به دلیل نیاز بیشتر به نظارت، ارتباط مستقیم و حمایت عاطفی، با دشواری روبه رو می شوند. به همین علت، نمی توان برای همه دانش آموزان یک روش آموزشی یکسان در نظر گرفت. آموزش مجازی باید با توجه به تفاوت های فردی، نیازهای روانی و سطح توانایی دانش آموزان طراحی شود. استفاده از روش های متنوع تدریس، مانند فایل های آموزشی کوتاه، ویدئوهای هدفمند، جلسات برخط، فعالیت های گروهی، تمرین های تعاملی و بازخورد فردی، می تواند به پاسخ گویی بهتر به این تفاوت ها کمک کند. این تنوع از یکنواختی آموزش جلوگیری می کند و انگیزه دانش آموزان را افزایش می دهد. برگزاری آزمون های کم استرس و استفاده از ارزشیابی تکوینی نیز پیشنهاد می شود؛ زیرا در ارزشیابی تکوینی، پیشرفت دانش آموز در طول فرایند یادگیری مورد توجه قرار می گیرد و فشار ناشی از یک امتحان نهایی کاهش می یابد. این نوع ارزشیابی به معلم فرصت می دهد مشکلات دانش آموز را پیش از شدید شدن شناسایی کند و اقدامات اصلاحی لازم را انجام دهد. ارائه دستورالعمل های روشن درباره تکالیف و آزمون ها نیز ضروری است؛ زیرا هرچه دانش آموز بداند چه کاری، در چه زمانی و با چه معیاری باید انجام دهد، احساس کنترل بیشتری خواهد داشت و اضطراب او کاهش می یابد. در مجموع، می توان نتیجه گرفت که اضطراب آموزشی در کلاس های مجازی پدیده ای چندبعدی است که از تعامل عوامل فردی، شناختی، آموزشی، فنی، خانوادگی و اجتماعی شکل می گیرد و افت تحصیلی نیز نتیجه یک عامل واحد نیست، بلکه حاصل ارتباط پیچیده میان مجموعه ای از شرایط مختلف است. با این حال، یافته های پژوهش نشان می دهد که اضطراب آموزشی یکی از مهم ترین عوامل مؤثر بر افت تحصیلی

دانش آموزان در محیط مجازی به شمار می آید. کاهش این اضطراب مستلزم ایجاد محیط یادگیری امن، تعاملی، حمایتگر، منظم و قابل پیش بینی است. معلمان باید در کنار آموزش محتوای درسی، به نیازهای عاطفی و روانی دانش آموزان نیز توجه کنند، مدیران مدارس باید امکانات فنی و برنامه های حمایتی لازم را فراهم آورند، خانواده ها باید با ایجاد فضای مناسب در خانه دانش آموز را در مسیر یادگیری همراهی نمایند و مشاوران مدارس باید با شناسایی دانش آموزان مضطرب، خدمات حمایتی و مشاوره ای مناسب ارائه دهند. آموزش مهارت های خودتنظیمی، مدیریت زمان، کنترل اضطراب، حل مسئله و استفاده صحیح از فناوری باید به بخشی از برنامه های آموزشی تبدیل شود. همچنین لازم است سیاست گذاران آموزشی با توجه به عدالت آموزشی، امکانات لازم را برای دانش آموزان مناطق مختلف فراهم سازند تا مشکلات اقتصادی و فنی به عاملی برای تشدید اضطراب و افت تحصیلی تبدیل نشود. در نهایت، آموزش مجازی زمانی می تواند به فرصتی برای رشد علمی، روانی و اجتماعی دانش آموزان تبدیل شود که سلامت روان آنان در کنار اهداف آموزشی مورد توجه قرار گیرد. توجه نظام مند به اضطراب آموزشی، تقویت خودکارآمدی، افزایش حمایت عاطفی معلمان و خانواده ها، بهبود کیفیت طراحی آموزشی و فراهم کردن زیرساخت های مناسب می تواند از افت تحصیلی پیشگیری کند و زمینه شکل گیری یادگیری پایدار، انگیزه بیشتر، مشارکت فعال تر و سازگاری بهتر دانش آموزان با محیط های آموزشی نوین را فراهم آورد.

منابع

۱. بیابانگرد، اسماعیل. (۱۳۹۸). روش های پیشگیری از افت تحصیلی. تهران: نشر انجمن اولیا و مربیان.
۲. سیف، علی اکبر. (۱۴۰۰). روان شناسی پرورشی نوین: روان شناسی یادگیری و آموزش. تهران: نشر دوران.
۳. کدیور، پروین. (۱۳۹۹). روان شناسی یادگیری. تهران: نشر سمت.
۴. شعاری نژاد، علی اکبر. (۱۳۹۵). روان شناسی یادگیری و کاربرد آن در آموزش. تهران: نشر اطلاعات.
۵. دلاور، علی. (۱۳۹۸). روش های تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی. تهران: نشر ویرایش.
۶. لطف آبادی، حسین. (۱۳۹۶). روان شناسی تربیتی. تهران: نشر سمت.
۷. شکوهی، غلامحسین. (۱۳۹۷). تعلیم و تربیت و مراحل آن. مشهد: نشر آستان قدس رضوی (به نشر).
۸. احمدی، سیداحمد. (۱۳۹۴). روان شناسی نوجوانان و جوانان. اصفهان: نشر مشعل.

۹. منصور، محمود. (۱۳۹۵). روان‌شناسی ژنتیک: تحول روانی از تولد تا پیری. تهران: نشر سمت.

۱. Bandura, Albert. (1997). Self-Efficacy: The Exercise of Control. New York: W.H. Freeman.

۲. Pekrun, Reinhard. (2014). Emotions and Learning. Geneva: International Bureau of Education (UNESCO).

۳. Sweller, John. (2011). Cognitive Load Theory. New York: Springer.

۴. Vygotsky, Lev. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press.

۵. Seligman, Martin. (2006). Learned Optimism: How to Change Your Mind and Your Life. New York: Vintage Books.

۶. Goleman, Daniel. (1995). Emotional Intelligence. New York: Bantam Books.